

DIALEKTOLOŠKE ŠTUDIJE XV.

GOVOR SLOVENCEV KANALSKE DOLINE V ITALIJI

Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji je eden od koroških ziljskih govorov z nekaterimi lokalnimi posebnostmi, kot so npr. poseben razvoj kratkih samoglasnikov, maskulinizacija nevtr in še nekatere druge. Zlasti zanimiv je poseben refleks za kratko naglašeni nosnik *e*, ki osvetljuje relativno kronologijo denazalizacije nosnikov v slovenskem jeziku.

The speech of the Slovenes living in the valley Kanalska dolina (in Italy) is one of the Carinthian speeches of the Zilja area. It is distinguished through some local peculiarities, such as for instance a special development of short vowels, the masculinization of nouns of originally neuter gender, and a few others. A feature of particular interest is the special reflex for the short stressed nasal *e*, which sheds light on the relative chronology of the denasalization of the nasals in the Slovene language.

Kot je znano, so v okolici Trbiža (Tarvisio) v Italiji 4 slovenske vasi, kjer domačini med seboj še govorijo slovensko narečje. Te vasi so *Žabnica* (Camporosso), *Ukve* (Ugovizza), *Ovčja vas* (Valbruna) in *Lipalja vas* (S. Leopoldo). To narečje doslej ni bilo dialektološko preiskano in opisano. Vendar je že iz Ramovševih Dialektov znano, da gre za ziljsko narečje z nekaterimi lokalnimi posebnostmi, med katerimi je zlasti značilno akanje.

Pred nekaj več kot 3 leti sem v eni teh vasi, namreč v Ukvah, zbiral in zapisoval narečno gradivo za Slovenski lingvistični atlas. Moj informator je bil domačin *dr. Jakob Kandut*, ki svoj govor odlično pozna in aktivno govori.*

Slovencev v Kanalski dolini ni mnogo, vsekakor ne več kot nekaj tisoč. Natančnega števila ne poznam. Vasi so deloma mešane, vendar je velika večina slovenska. Pred drugo svetovno vojno se je precej Slo-

* Zato nama je delo šlo hitro od rok in sva vsa predvidena vprašanja izpolnila v dobrih štirih dneh, čeprav sva lahko delala samo po nekaj ur na dan. Čutim prijetno dolžnost, da se mu na tem mestu pristrčno zahvalim za njegovo pomoč in potrpežljivost.

vencev odločilo za preselitev v Nemčijo, tako da so vasi deloma izmenjale prebivalstvo. Priseljenci so bili Rezijani, Furlani in Italijani. V etničnem pogledu so najbolj slovenske menda Ukve. Razen domačega slovenskega narečja pa ljudje, vsaj starejši, večinoma govorijo tudi nemško, italijansko in furlansko, ker je pač njihov položaj tak, da imajo stalno opravka z Nemci, Italijani in Furlani.

Slovenski jezik uradno ni priznan. Zato se ga tudi v šolah ne uče, slišijo ga le s prižnice. Njegov položaj je torej tak kot v videmski provinci sploh. Vendar so Slovenci v Kanalski dolini glede družbenega ugleda in veljave slovenskega jezika deloma na boljšem kot Slovenci v Reziji ali Terski dolini. Tu se namreč vseskozi močno čuti slovensko nacionalno zaledje, kajti stiki med Trbižem kot upravnim centrom tega področja in Gorenjsko, zlasti pa Ratečami in Kranjsko goro, so zelo živi. Čeprav slovenski jezik uradno ni priznan, ljudje vendarle čutijo, da njegovo znanje v vsakdanjem življenju ni brez koristi, zlasti še zato, ker se je med Trbižem in Slovenijo razvil živahen trgovski promet v obojestransko korist. O kakem slovenskem irendentizmu teh krajev pa ni mogoče govoriti. Zdi se, da je prebivalstvo s svojim položajem zadovoljno, kvečjemu bi lahko govorili o simpatijah do Nemcev, kar je utemeljeno v zgodovinski usodi Kanalske doline, ki je bila do leta 1918 vse do Pontaflija (Pontebba) v političnih mejah stare Avstrije.

Prebivalstvo slovenskih vasi je v glavnem kmečko. Po vojni se je močno razmahnil tudi turizem, zlasti v Žabnici. V narodnostnem pogledu slabo vpliva, ekonomsko pa so si ljudje z njim precej opomogli.

Slovenska govorica v Kanalski dolini je v glavnem povsod enaka. Nedvomno so manjše govorne razlike med vasm, vendar jih moj informator ni poznal, iz česar sklepam, da ne morejo biti posebno velike in izrazite. Zato predpostavljam, da ukovski govor lahko predstavlja govorico vseh Slovencev v Kanalski dolini.

Poglejmo torej, kakšen je govor Slovencev v Kanalski dolini!

Naglas in naglasno mesto

Tako kot sosednji ziljski govori v Avstriji tudi ukovski govor loči v dolgih zlogih rastočo in padajočo intonacijo (*lasì:ca* — *raḡi:dnca*; *kú:xha* — *xrù:ška*). Dolg rastoči naglas je mogoč v vseh besednih zlogih, razen v zadnjem, medtem ko je dolg padajoči naglas razmeroma redek v zadnjem odprtem zlogu večzložnih besed, sicer pa ga lahko slišimo v vseh drugih besednih zlogih (*mì:əsnɛ*, *u kastì:əx*, *sli:əp*, *kamà:č*).

Dolga ozka *e* in *o* sta največkrat rastoče in le izjemoma padajoče naglašena, torej *é* / *ó*:

Dolg rastoči naglas v nezadnjih zlogih večzložnih besed se realizira tako, da je tonični višek v zadnjem nenaglašenem besednem zlogu, torej: *plé:šà*, *čé:mà*, *braḡadí:cà*, *ši:matè*, *ši:wamà*, *Ú:kʼlanè*, *Ú:kʼlancè*. Nasprotno pa so zlogi za dolgim padajočim naglasom tonično nižji: *na kṡaḡù:ko*, *u xṡa:čax*, *ḡri:sṡca*, *swà:məncə*.

Kratek naglas je praviloma mogoč samo v zadnjih zlogih, v nekaterih redkih primerih pa ga slišimo tudi v predzadnjem zlogu, zlasti če je vokal polglasnik. Tedaj je njegova narava rastoča, sicer pa padajoča. Fonetično različno realiziran kratki naglas nima fonološke vrednosti: *ṡrāḡ*, *calàt* »ruta«, *knāf*, *pād*, *strāp*, *ṡwāž*; *stózdə*, *ḡóse* »vasi«, *stórṡar*, *móṡwa*, *pórstə*, *sórcə* »srce«.

Tako kot v drugih slovenskih govorih z intonacijskimi opozicijami se tudi v ukovškem govoru v fleksiji pogosto menjavata dolgi akut in dolgi cirkumfleks, oziroma dolga rastoča in dolga padajoča intonacija: sg. *kalé:na* : pl. *kaḡ:əne*; pl. *nó:je* : *nù:əy*; *kù:əst* : *kó:stə* : *kostì:*; *kṡaḡù:čé* : *kṡaḡù:ku*, na *kṡaḡù:čax*, sg. *ši:ša* : pl. *ši:še*. Vse to je v zvezi z izvorom prvotnih naglasov, deloma pa gre tudi za morfološko posploševanje zlasti dolgega padajočega naglasa, kar je značilnost tudi nekaterih drugih koroških, celo rožanskih in podjunskih govorov.

Naglasno mesto je v ukovškem govoru deloma drugačno kot v slovenskem knjižnem jeziku. Ta razlika gre v glavnem na račun tako imenovanega terciarnega premika dolgega padajočega naglasa z zadnjega odprtega na predzadnji zlog (*okò* > *ó:ko*). Ta premik je namreč ukovški govor z drugimi ziljskimi govori vred izvedel, slovenska osrednja narečja pa ne. Tako je prišlo do ukovške akcentuacije: *čré:mo*, *dré:mo*, *sé:no*, *té:sto*, *kó:o* »kolo«, *ó:ko*, *í:yo*, *mé:so*, *pé:stə* »pesti«, *ṡnó:ja*, *dó:ma*, *kó:stə* »kosti« itd., ki je bistveno drugačna kot v slovenskem knjižnem jeziku. Zanimivo je, da take akcentuacije rateški govor ne pozna, čeprav je sicer ukovškemu najbližji.

Sicer pa je ukovški govor izvedel premike *du:šà* > *dú:ša* in *sestrà* > *sé:stra*, *kosà* > *kó:sa* ter *māglà* > *móyla*, od katerih je prvi, kot je znano, zelo star in splošnoslovenski, druga dva pa mlajša in dialektično slovenska.

Ukovški premik kratkega akcenta z zadnjega zloga na predzadnji zlog z etimološkima *e* in *o* mora biti razmeroma zgođen, saj sta sedaj naglašena samoglasnika že dolga in ozka (*é* / *ó*:). Vsekakor je ta sprememba prvotnega naglasnega mesta nastala pred ukovškim prehodom vseh prednaglasnih *e* in *o* v *a*, sicer bi ne mogli govoriti danes: *nó:ya*,

kô:žəx, ô:da »voda«, *kô:tu, kô:sa, kô:hə* »konja«, *ô:sa, ô:rax, yô:ra* in *tê:le, tê:ta, sê:stra, žê:na, nê:stê* »nesti«, *tê:ve* itd.

V besedah psl. tipa *maglâ* je v ukovškem govoru prav tako naglas premaknjen z zadnjega zloga na predhodni polglasnik, ki pa je ostal kratek (*stôzda*).

Naj se na kratko povrnem k analogični spremembi dolgega akuta v dolg cirkumfleks. Tu gre za nekatere samostalnike ženskega spola (*a*-debla), ki so v ednini dolgo rastoče naglašeni, v množini pa se govore z dolgim padajočim naglasom. Kot je že rečeno, je pojav širši koroški, vendar dosledna sprememba ni nikjer izvedena. Po mojem mnenju je padajoči naglas v množini analogičen po srednjih samostalnikih, ki so v množini izvedli psl. metatonijo. Če so bili v ednini akutirani, so postali v množini novocirkumfektirani. Nevtr pa so na feminina vplivala zato, ker so se v množini sama feminizirala. S tem je bil vzpostavljen stik med obema kategorijama in omogočena oblikoslovno pogojena sprememba intonacije v množini.

Nekaj gradiva: *ši:ša — ši:še, žli:ca — žli:ce, stri:əxa — stri:əse, smarê:ca — smarî:əce, pri:dga — pri:dže, yô:ra — yô:re*. Če se osnova ednine razlikuje od osnove množine, spremembe intonacije navadno ni: *rô:ka — rô:ce, ži:wa — ži:le, nô:ya — nô:je, rjú:xa — rjú:še, padkô:wa — padkô:be, krâ:wa — krâ:ve, mú:xa — mú:še, ri:wa — ri:be, dě:kwa — dě:kle, ôô:xa — ôô:še* »bolha«.

Druga stvar pa je dolg padajoči naglas v zadnjih ali edinih besednih zlogih, kjer se v mnogih drugih slovenskih govorih govori dolg rastoči naglas. Gre za dialektično spremembo psl. novega dolgega akuta v cirkumfleks v zgoraj omenjenih pozicijah, pojav, ki nam je znan tudi iz nekaterih govorov po Gorenjskem in zlasti po vzhodnem Dolenjskem. Nekaj gradiva naj to ilustrira: *klû:č, û:č* »luč«, *γrî:əx, krâ:l, dà:m, laži:m, kawà:č, tər̀pò:, žbò:* »žive«, *waṽò:* »love«, *z ladmî:, s kastmî:, dnî:, načî:, u kastî:əx, s kasò:, s kər̀v̀jò:, z makò:* »z moko«, *za šasjò:* »za vasjo«, *s stərdjò:* »z medom«, *pad pačjò:* »pod pečjo«, *za mlò:* »z menojo«, *s tšò:* »s teboj«, *z hò:* »z njo«, *ncò:* »nocoj«, *kù:əz* »koz«, *nû:əγ* »nog«, 3. edn. *γərmî:, cadî:, daši:* »diši«, *smərdî:, nî:* »ni«.

Dolgi samoglasniki

Ukovški govor ima 9 dolgih samoglasnikov; ti so vedno naglašeni. Dva od njih */i:ə/* in */u:ə/* sta diftonga, vsi drugi pa so monoftongi različnih barv: */i:/, /u:/, /e:/, /o:/, /e:/, /o/* in */a/*.

Sistem dolgih samoglasnikov je torej trikotniški:

i:	u:
i:ə	u:ə
ɛ:	ɔ:
e:	o:
a:	

V besednem in oblikovnem gradivu so vsi samoglasniki razen u:ə, ki je vedno padajoč, lahko rastoči ali padajoči; vendar sta /ɛ:/ in /ɔ:/ navadno rastoča in v zadnjih ali edinih besednih zlogih redka (navadno samo v tujkah!). Drugi dolgi samoglasniki so možni v vseh besednih zlogih, vendar so v zadnjih vsi dolgi samoglasniki samo padajoči.

Intonacijske opozicije so torej v zadnjih zlogih odpravljene. Nekaj dialektičnega gradiva naj vse to ponazori:

i: lí:ce, ži:va »žila«, laŕi:ce »ledvice«, swatí:ce »svetniki«, ši:wanca »šivanka«, ɣhi:šče »ognjišče«, rí:va »riba«, kapí:ta »kopito«, ōraŕadi:ca »bradavica«, karani:na »korenina«, wapi:na »lupina«, ki:p »petelin«, di:la, i:ú »inje«, strí:c, si:n, krapí:tɛ »kropiti«, laži:m, salí:m, waŕi:m »lovim«, žbi:m »živim«, dnù:, krì:ž.

u: trú:pwa »truplo«, plú:če, rjú:xa, klú:ka, mú:xa, kú:ɣa, ú:ža »luža«, kú:kaŕca »kukavica«, kú:kwate »kukati«, klù:č, xru:ška, kaštrù:n, ɣù:x, ú:pɰ »lupim«, lú:de »ljudje«, na kwabù:kɔ »na klobuku«, ú:ščte »luščiti«, ú:na »volna«.

i:ə klí:əšče, strí:əxa, lí:əšk, dí:əža, ɣní:əzda, mlí:əka »mleko«, zŕi:əzda »zvezda«, lí:ətwa, stí:əna, sŕi:əča, ci:əɣu, pi:əč, xli:əu, li:əp, prací:əsja, dri:əŕasa »drevesa«, čì:əšna, urì:əs, sli:əp, dri:əbe, zŕači:əra »zvečer«, ači:əx, u kastì:əx, bi:əm »vem«.

u:ə nù:əs, kù:əst, ɣù:ən, pù:ət »plot«, stù:əɣ, mù:əst, pù:əb, mù:əč, rù:əɣ, bù:əɣ, srù:əta, zapù:əbəd, ta ŕasù:əcé, ŕəŕù:əkaše »globlji«, udù:əwa, nù:əč, abù:əd, stù:ə »sto«, mù:ərm »moram«, ŕrù:əštək, kù:əlasa »kolesa«.

ɛ: kalé:na »koleni«, nabé:sta »nevesta«, ré:pa, stré:xa, lé:ta »leto«, sé:me, dé:kwa, cé:sta, ré:zate, čwabé:ka »človeka«, ŕé:ra »vera«, žalé:za »železo«, mlé:tɛ, plé:tɛ »pleti«, ɣaré:tɛ, dré:wo, té:me »teme-ena«, sté:ɣna »stegno«, rašé:ta »rešeto«, sé:no »seno«, žré:be »žrebe«, té:le »tele«, lé:po, jé:zak, ré:bra »rebro«, né:stɛ »nesti«, pé:tɫ »gredica«, klé:plam, žé:ɣən, mé:žnar, jačmé:na, sté:la, lé:žat, lé:zu »ležal«, čé:wa »čelo«, pé:ram »perem«.

ɔ: kó:ža, škó:da, kró:ta, xó:ja, nó:ša, ó:sm, nó:sm, kó:stɛ »kosti«, nó:ɣa, kwó:əək »klobuk«, kó:žəx, ó:kna »okno«, ó:da »voda«, kó:pa,

ó:taŋa, kó:sa, kó:rwaŋ »kolovrat«, žó:waŋ, smó:wa, ó:raŋ »oreh«, γó:ra, čó:ŋak »človek«, šró:ka, ó:ča »oče«, kó:hó »konja«, kó:o »kolo«, ó:ko »oko«, ó:za »voza«, nó:če »noči«, tró:kó »otroku«, só:za »solza«, pó:kn »poln«, dó:žn, bó:xa, ó:ša »jelša«, mró:ŋa, mó:č »molči«, ó:li »olje«, cò:kwa, trò:panče »naramnice«, rò:tlauf.

e: pè:st, zè:c »zajec«, snažè:n, lasè:n, pé:ta, pré:ste, pré:dam, pré:du (ptc.), petrè:d »petdeset«, začé:tę, zapé:tę, klé:tę, đavè:t, đasè:t »deset«, jé:tre, talé:tó, pašcé:tó »piščeta«, dè:n »dan«, òè:s »vas«, mè:x »mah«, mé:ša »maša«, mé:nam »manem«, sé:ne »sanje«, pé:sja »pasji«, pra-mé:kne »premakne«, bučè:wa »čebela«, učè:ra, štè:re »žganci«, ščè:re, cé:rya, cé:ra »katerega, katera«.

o: zò:b, kó:tac, ró:ka, só:sad, mó:ka, z makò:, z ucò:, s kasò:, 3. pl. tər̀pò:, žbò:, se waòbò: »se lovijo«, đasò: »dišijo«, z mò: »z mojo«, s twò: »s tvojo«, pò:t, s kastjò:, stordjò:, pačjò:, z waòbò:, za řasjò:, trò:òę »otrobi«, ò:yle, yó:ba, ncò:, mò:ž, krò:y, rò:ò, yaò:ò »golob«, yò:òac, dó:ya, mó:šće, yó:šća, strò:k, ó:žak, yó:rtę »vri«, pò:rt »brada«, patrò:n, štò:m »deblo«.

a: trú:wa, ywá:wa, já:war, padyá:na, ká:ča, á:pna, á:yada, pá:prat, xwà:pac, askà:m »iščem«, řaspađà:r, má:čerxa, đbà:, xwá:če, swá:ma, kasmá:ta, swà:manca, řrá:da, mažyà:ne, wá:ta, řrá:zda, ská:wa krá:yən, řá:dl, krá:ncľ, ká:rnar, prá:řtl, pá:wər, ká:mra, já:xčər, řá:řtl, já:nka, pà:m »drevo«, bā:řta.

Kot je že iz gradiva razvidno, predstavlja i: psl. i, y in i tujega izvora.

Ukovški u: se je razvil iz psl. u, dalje iz psl. dolgega vokaličnega l v položaju med bilabialoma w in u, zastopan pa je tudi v besedah tujega izvora. Tudi skupina lu se je po řvapanju in asimilaciji razvila v u:

Ukovški i:ə predstavlja psl. stalno dolgi ě in padajoči etimološki e. Nahajamo pa ga tudi v besedah tujega izvora.

Ukovški u:ə je zastopnik psl. padajočega o, govore pa ga tudi v tujih besedah.

Ukovški ę: zastopa psl. akutirani ě, novoakutirani etimološki e, dalje ě in e pod terciarnim naglasom in etimološki e pod sekundarnim naglasom, nahajamo pa ga tudi v starih izposojenkah.

Ukovški ɔ: zastopa novoakutirani in sekundarno akcentuirani o, dolgi vokalični l, etimološki o pod terciarnim naglasom, govore pa ga tudi v besedah tujega izvora.

Ukovški e: zastopa psl. nosnik ę in psl. ъ, ь pod dolгим padajočim in dolгим rastočim naglasom. Nahajamo ga tudi v besedah tujega izvora.

Ukovški o: zastopa psl. nosnik ɔ. Precej je tudi izposojenk z o:.

Ukovški a: zastopa psl. a in ą v tujih izposojenih besedah.

Kratki samoglasniki

1. V zlogih pred naglasom se v pretežnem delu besednega gradiva pojavlja en sam samoglasnik, namreč *a*; po pogostnosti mu sledi *u*, zlasti prav v začetku besede, tu in tam pa tudi v legi za začetnim soglasnikom, nadalje *ə* pred *r* kot del samoglasniškega *r* in izjemoma tudi v drugačni legi. V novejših izposojenkah pa sta tudi samoglasnika *e* in *o*. Gradivo, ki sem ga zbral, ne more pokazati popolnega stanja in se verjetno v mlajših izposojenkah in zlasti citatnih besedah pojavljajo vsi osnovni vokali, tj. *i*, *u*, *e*, *o*, *a*. Za domače slovanske besede pa gornja ugotovitev nedvomno drži.

V legi pred naglasom so se namreč vsi samoglasniki zljili v *a*; ohranil se je samo *u*, če se z njim beseda začneja. Nekaj gradiva naj vse to ponazorijo:

—*a*— *ramè:ne* »ramena«, *bradabí:ca* »bradavica«, *krawà:r*, *prasi:uŋca* »svinja«, *začé:tə*, *zapé:tə* »zapeti, zapnem«, *zalé:pste* »vreči«, *zažlâ:i-fatə*, *napi:əna*, *apò:rt* »stranišče«, *famì:ta*, *kalé:na*, mn. *kalì:əne*, edn. *stapá:wa*, *kapi:ca*, *kari:ta*, *kapi:ta*, *yalí:da*, *rači:ca*, *karani:na*, *pammâ:d*, *ɣaspadà:r*, *ɣaò:ð* »golob«, *paɣrâð*, *arâ:tə*, *daði:tə*, *aðlì:əčə*, *salì:tə*, *pamé:sté*, *aspri:əté* »odpreti«, *amatâ:tə*, *žalé:za*, *rašé:ta* »rešeto«, *maði:ca* »medica«, *pšani:ca*, *nadi:əu* »praznik«, *naðé:sta*, *žani:tə se*, *la-té:tə*, *pałá:tə*, *klapá:tə*, *daðè:t*, *dasè:t*; *planì:ca* »plenica«, *rasnì:ca*, *zòari:na*, *sanažè:te* »senožeti«, *lasè:n*, *snažè:n*, *cvaté:tə*, *cvati:ə* »cveti«, *cvatòu* »cvetel«, *prapé:watə*, *prapé:wam*, *ladì:na* »ledina«, *laði:re* »ledvice«, *smatì:čə* »svetniki«, *jačmé:na*, *jazi:ka*, *klačá:tə*, *lasì:ca*, *maši:miši*«, *maši:əx* »miših«, *ðasó:ka* »visoka«, *ðasó:čə* »visoki«, *taščì:tiščì*«, *daši:diši*«, *dašò:dišijo*«, *askà:m* »iščem«, *aská:tə*, *wapì:na* »lupina«, *ladì:ljudi*«, *ladì:əm*, *ladì:əx*, *ladmì:saši:m*, *daši:tə* »dušiti«, *za ðasjò:za vasjo*«;

—*u*— 2. edn. *uśé:ta* »ušesa«, *upí:tə*, *umí:tə*, *uðí:tə*, *ukazá:tə*, *bučè:wa* »čebela«, *bučè:uŋak*, *z ucò:z ovco*«, *uɣá:tə* »lagati«, *uɣà:m*, *utà:r*, *kusè:n* »bratranec«;

—*ə*— *smərli:he* »brinje«, *žərli:n*, *skərni:na*, *ðərðàk* »globok«, *ðər-bó:ka*, *ɣərmì:dažnwa:tə* »deževati«;

—*e*— *gemà:inda* »občina«;

—*o*— *forè:la* »postrv«.

2. Tudi v zaprtih zlogih po naglasu se v besednem gradivu največkrat pojavlja samoglasnik *a*. Na drugem mestu po pogostnosti je polglasnik

ə; še bolj redka sta *i* in *u*. V tej legi se torej v ukovškem govoru govore tile samoglasniki:

i *u*
 ə
 a

To stanje je rezultat zlitja *e*-jevskih in *o*-jevskih psl. samoglasnikov z *a* ter *i* in *u* z *ə*. Samoglasnika *i* in *u* pa sta v tej legi nastala iz skupin *a* + *i* oziroma *a/o* + *u* po asimilaciji.

—*a*— *kô:rvat* »kolovrat«, *ôô:γat*, *pá:prat*, *já:var*, *žô:vad* »želod«, *pá:mat*, *sánažat* »senožet«, *ú:sat* »uho«, *čô:ðak* »človek«, *zapù:əðad*, *mé:dðad*, *sô:sad*, *ô:rax*, *slí:əpam*, -*ax*, *basô:čam*, -*ax*, *ští:ram*, -*ax*, *pé:-tam*, -*ax*, *pəščé:tam*, -*ax*, *já:san*, *jé:čman*, *ô:plan*, *lé:maž*, *dé:lač* »daleč«, *sí:əcam*, -*aš*, *mé:lam*, -*aš*, *klé:płam*, *né:sam*, -*aš*, *li:əzam*, -*aš*, *pré:dam*, -*aš*, *uzé:mam*, -*aš*;

—*ə*— *jé:zək*, *ô:žəč* »vozič«, *kô:žəx*, *knô:ðək* »klobuk«, *pà:jək*, *urá:-ðəc*, *pí:əsək*, *xli:əðəc*, *kó:təc*, *xvə:pəc*, *pé:tək*, *tkà:wəc*, *pmá:šəč* »plašč«, *pandì:ələk*, *ní:zək*, *ô:zək*, *wəxək* »lahek«, *wəšək* »vosek«;

—*i*— *ô:xcit* »Hochzeit«, *éd:nist*, *dðà:nist*, *trì:nist*;

—*u*— *fá:ruž*.

3. V notranjih besednih zlogih za naglasom se po mojem gradivu najpogosteje govori samoglasnik *a*, drugi so redki: *dé:tała*, *ú:γada*, *sà-nažat*, *pô:raka*, *kú:kaūca*, *stú:danəc*, *bu:rtəšə* »predpasniki«, *ô:tava*, *lé:maža*, *bi:ənaxte* »božič«, *sí:əčama*, *klé:płama*, *pré:dama*, *né:sama*. *či:sama* »kisla«, 2. edn. *kù:əlasa* »kolesa«, *ì:žasa*, *dri:əbasa* »drevesa«.

Če se govori tudi *u*, je praviloma rezultat asimilacije *o* + *u*: za *cì:ərkuja*, *sá:tuje* »satovje«. Tu in tam je tak *u* tudi analogičen po oblikah, kjer je bil fonetično upravičen: *uzí:γnuva* po *uzí:γnu*.

V knjižnih besedah poznajo tudi *i*: *šmá:rnice*.

V gradivu imam zapisan tudi primer ponaglasnega *e* v besedi *pà:jerčna*, kar je nedvomno nastalo po disimilaciji iz **pajenčňa*, *pajenčna*, **pajęčna*. Pričakovali bi, da bodo govorili **pajančna* z *a* < *e*, *ę*, kajti v govoru prehajajo *e*-jevski samoglasniki v takem položaju v *a*. Ni izključeno, da se je psl. nosnik v tej notranji legi ohranil dalj časa kot v izglasni in da zato mi sovpadal z refleksom drugih *e*-jevskih vokalov.

4. V odprtih končnih zlogih za naglasom je sistem kratkih samoglasnikov bogatejši. Tu se pojavljajo tile samoglasniki, od katerih sta *ę* in *o* varianti *i* in *u* v odprtih končnih zlogih za naglasom:

-i	-u
-e	-o
-e	-o
-a	

Najmanj pogosta sta *i* in *u*. Samoglasnik *-i* se navadno pojavlja v 2. os. velelnika glagolov V, 1, *-u* pa zlasti v opisnem deležniku preteklega časa na *-l* glagolov I., II., III., IV. in V. vrste, v rodilniku množine moških samostalnikov in v imenovalniku ednine moških in ženskih samostalnikov na *-l* in *-u*.

—*i*— *dé:vi*, *žà:yi*;

—*u*— *pà:du* »padel«, *pé:ku*, *umàru*, *sì:aku*, *li:azu*, *pré:du*, *aḷli:aku*, *uḷi:aku*, *sté:ynu*, *uzi:ynu*, *ōi:du* »videl«, *lē:žu*, *pró:su*, *mṽá:tu*, *nó:su*, *azrá:ōu*, *ú:šçu* »luščil«, *prá:ḷu* »pravil«, *ši:u* »šival«, *pó:znu*, *dé:u* »delal«, *žà:yu*, *sé:ku*, *klé:pu*, *cì:əyu*, *kó:tu*, *pó:stu* »postelja«, *jé:du* »jelka«, *ḷú:ku*, *bàru*, *ōrì:tu*, *cì:ərku*; rod. mn. *pì:skru*, *ó:zu* »vozov«, *kù:əlasu*, *dri:əḷvasu*, *kó:ḷu*, *sí:nu*, *brá:tru*, *stá:rišu*.

Samoglasnika *-e* in *-o* sta silno pogosta in se pojavljata v vseh tistih kategorijah in oblikah, ki so imele v nenaglašenem izglasnem odprtem zlogu prvotno *i* in *u*. Samogl. *-e* se govori zlasti v imenovalniku in orodniku množine moških samostalnikov, v orodniku množine nekdanjih srednjih samostalnikov, v dajalniku in mestniku ednine, imenovalniku in tožilniku dvojine ter orodniku množine ženskih samostalnikov, v rodilniku, dajalniku in mestniku ednine, imenovalniku in tožilniku dvojine ter imenovalniku, rodilniku, tožilniku in orodniku množine ženskih samostalnikov na soglasnik; nadalje v imenovalniku moškega spola množine pridevnikov, v množinskih oblikah moškega spola deležnikov na *-l* in *-t*, v nedoločniku in še v nekaterih drugih kategorijah.

Samogl. *-o* se pojavlja zlasti v rodilniku in mestniku edn. samostalnikov moškega in srednjega spola, ki pa so v govoru postali moškega spola. Gradivo:

—*e*— *zó:ōe*, *pad zó:bme*, *z ú:stme*, *s pàrsme*, *s plú:cē*, *s kalì:əne*, *nó:xtē*, *kṽāḷú:cē*, *pì:skre*, *čó:cē*, *ó:ze*, *z ó:zme*, *kó:hē*, *s kó:hē*, *mó:lē*, *zé:cē*, *tró:cē* »otroci«, *aré:šē*, *z arì:əšē*, *sṽalì:cē*, *trá:ḷḷcē*, *ḷrá:trē*, *stró:cē* »stroki«; *ḷrá:dē*, *na ró:cē*, *na nó:jē*, *na ḷi:ḷē* »na njivi«, *u žli:cē*, *z žli:cme*, *na strì:əšē*, *u mó:cē*, *pé:stē*, *kó:stē*, *dbē:lē* »debeli«, *zrá:ōē* »zdravi«, *γú:šē* »gluhi«, *ḷasó:cē* »visoki«, *uγá:tē* »lagati«, *nasì:tē*, *prasi:tē*, *dē:matē*, *ščaká:tē* »molsti«, *klé:tē*, *žāḷrá:tē* »moliti«, *aská:tē*, *é:stē* »jesti«, *é:dle*, *aská:lē*, *žbē:lē* »živeli«, *latē:lē* »leteli«, *prà:lē*, *azrá:ḷlē* »ozdravili« itd.;

—o— *u nù:əsɔ, u ušè:tɔ, na jazì:kɔ, na zò:bɔ, na mì:axɔ, k payré:ðɔ, u ɣrò:ðɔ, na kwaðù:kɔ, na strò:po, kɔ:íɔ, zè:cɔ, u dǎžhɔ.*

Vokal -e je prav tako pogost, saj zastopa v vseh gramatičnih kategorijah nekdanje končne e, ě in ę v odprtih zlogih. Nasprotno pa je vokal -o redek in ga nahajamo samo v nekoč dolgo padajoče naglašanih srednjih samostalnikih tipa *seno*, prislovno rabljenih oblikah pridevnikov srednjega spola ednine in v srednji obliki deležnikov na -l in -t.

—e— mn. *ží:le, laší:ce, nɔ:je, pà:rne, kandè:le* »sveče«, *rjú:še* »rjuhe«, *xwá:če, strí:še, šučè:le, kɔ:se, kɔ:ze*; tož. mn. *aré:še, tró:če* »otroke«, mn. *plú:če, jé:tre, črí:əbe, ší:le, ɔ:kne, talè:te, sá:tuje, ɔ:ɣle; me zé:be, né:se* itd.;

—o— *né:ðo, čré:wo, kɔ:o, sárco, í:ɣo, dré:wo, sé:no, mé:so, ɔ:ko; aǎmá:čno, sú:xo, mɔ:kro, í:hasto, lé:po, tí:xo, bəsɔ:ko, taščé:wo, »tiščalo«, ɣaré:wo.*

Nasprotno pa je *a* zelo pogost in ga nahajamo povsod tam, kjer se govori tudi v knjižnem jeziku; razen tega pa tudi v večini oblik, kjer se v knjižnem jeziku v odprtem končnem zlogu govori *o*, kajti govor pozna akanje (*o > a, ɔ > a*): *òrá:da, ró:ka, z rò:ka, nɔ:ɣa, z nù:əya, kɔ:ža, pad kù:əža, mó:ka, za mò:ka*, edn. *čé:ma* »čelo«, *sté:ɣna, stapá:ma, ší:ma* »šilo«, *ɔ:kna* »okno«, *kari:tu; sí:əčama, sí:əčaja, pré:dama, pré:daja* itd.

5. V kratko naglašanih zaprtih zlogih (ki so praviloma samo zadnji) se govore samogl. *a, ə, o* in *e*. Najpogostejša sta tudi *tu a* in *ə*, medtem ko se *o* govori samo v položaju pred *u*, *e* pa samo v tistih besedah, pri katerih se pri analizi pokaže, da gre za nekdanji psl. nosni *ę* pod slovenskim kratkim naglasom.

V *a*, ki je malo reduciran (*ǎ*), so se zlili kratko naglašeni *a, o, e, ě* in *u*, razen v položaju pred *u*, v *ə* pa kratka naglašena *ə* in *i*. Nekaj gradiva:

—a— *ɣràx, tràk* »otrok«, *bràt, swàt, pràɣ, kàm, nàs, nàm, ɣràb, màšt, bàšk* »gozd«, *snàp, kàjn, stràp, knàf, čak, bərvàk, šràk, žrà̃m* »žrem«, *žhàk* »polž«, *afànt* »advent«, *xrà̃n, plàt* »pleti«, *kràx* »kruh«, *ɣrà̃nt, štàmf, tàmf*;

—ə— *məs, təsč; nət, təc, mǎš, nǎč, sət*;

—o— *uɣòu* »lagal«, *znòu, askòu* »iskal«, *zròu* »zdrav«, *čvòu* »čebul«; *təpòu, cvatòu, tòu* »hotel«, *mòu* »mlel«, *dvòu* »debel«;

—e— *mèu* »mel«, *rèp*.

Refleks za psl. *ę* je še posebej zanimiv zato, ker po mojem mnenju priča o tem, da se je kratko naglašeni *ę* v tem govoru moral zelo pozno denazalizirati, kajti sicer bi ne mogel imeti svojega posebnega refleksa,

temveč bi sovpadel z refleksoma za *e* in *ě* v skupni *a*. Glede na to, da je v nenaglašanih legah za *ę* isti refleks kot za *e* in *ě*, lahko trdim, da je denazalizacija v nenaglašanih zlogih bila bolj zgodnja kot v kratko naglašanih. Zdi se mi, da je stanje v ukovškem govoru prvi dokaz za tako postopnost denazalizacije, ki jo je sicer teoretično predpostavljala tudi Ramovš.

РЕЗЮМЕ

В первой части своей статьи о диалекте словенцев в Каналской долине автор говорит об ударении и долгом и кратком вокализме уковшкого говора.

При этом автор указывает, что речь идет о говоре, который в своей основе зильский, но в котором есть некоторые особенности, выявляющиеся в частности в аканье, а также и, как показывают материалы, в арханческих рефlekсах за древние *к* и *х* в положении перед передними гласными. При рассмотрении развития краткого вокализма автор нашел доказательство о постепенной деназализации носового *ę*, который в позиции под кратким ударением сохранился дольше, чем в неударной позиции. Поэтому в таких случаях наблюдается особый рефлекс, отличающийся от рефlekса в неударной позиции.